

VINOGRADARSTVO ŠIBENSKO-KNINSKE ŽUPANIJE S POSEBNIM OSVRTOM NA VINOGORJE PRIMOŠTEN

Sažetak: *Vinogardarska područja Europe proizvodi su baštine određenoga kraja. Realnost je vinogradarstva u primoštenskom kraju da se zadrži na sadašnjoj razini. Razlozi su višestruki: nedovoljna populacija; imovinsko-pravni odnosi; turistička djelatnost; nerazvijenost znanja i tehnika održavanja i podizanja nasada; nedovoljno razumijevanje lokalne sredine prema vinskome turizmu i općenito prodaji vina; loša zakonska regulativa o trgovanju vinom (možda se to riješi nedavnim ulaskom u EU). Budućnost vinogradarstva ovoga kraja može se odvijati u različitim pravcima. Uslijed intenzivnoga trenda razvoja vinskoga turizma u svijetu, sudionici se uključuju u taj trend i ponuda se razvija. Mogući je razvoj i da se kupuje i prerađuje grožđe s drugih područja (zbog niže cijene grožđa). U svijetu postoji praksa zadržavanja specifičnih i teže obradivih područja gdje se, radi očuvanja baštine, odnosno krajolika, potiče i podržava vinogradarstvo s različitih državnih ili lokalnih razina. Ekološka se proizvodnja može uvrstiti zbog proširenja ponude i kao jedan od razloga da proizvod uspije na tržištu, ali su troškovi takve proizvodnje veći, a cijena gotovoga proizvoda uvećava se za rast troškova. Razvoj ovoga kraja moguć je kroz razvoj brenda vina, za što postoje svi potrebni preduvjeti (sorta, karakteristični terroir). Sličan scenarij trebao bi vrijediti i za ostala specifična i turistički razvijena područja u poriječju Krke. Najveća je prednost vinogradarskih područja Šibensko-kninske županije specifični terroir koji se posebno ocrtava kroz autohtone sorte grožđa koje su temelj razvoja hrvatskoga vinogradarstva.*

Ključne riječi: *vinogradarstvo, Šibensko-kninska županija, vinogorje Primošten, razvoj, brend vina*

Uvod

Današnje europske vinogradarske regije su kulturna i povijesna baština određenog područja. Sve poznate vinske regije nastajale su kroz dugogodišnju tradiciju te rezultirale poznatim brendovima kao što su Bordeaux, Champagne itd. Najuspješnije od njih odlikuje stalna i prepoznatljiva kvaliteta te organizacija i tradicija vinara. Hrvatska ima značajnu i bogatu baštinu.

Zlatno doba hrvatskog vinogradarstva nastupilo je u drugoj polovici XIX. st., dobrim dijelom zbog propadanja vinogradarske proizvodnje u Francuskoj, Italiji i Mađarskoj uslijed pojave filoksera. Kada govorimo o hrvatskom vinogradarskom potencijalu, možemo se pozvati na podatke iz tog razdoblja. Ipak, da smo zadržali površine vinograda koje smo tada imali, danas bi Dalmacija mogla imati minimalno 40 000 ha (aproksimacija odnosa na osnovi literaturnih podataka). U Dalmaciji u razdoblju 1850. - 1894. vinogradarske površine iznosile su između 70 000 i 100 000 ha (tablica 1.). U isto vrijeme u Francuskoj, u vinskoj regiji Bordeaux, vinogradarske površine iznosile su oko 120 000 ha (Markham, 1998.), ali oni su takvo stanje zadržali do danas s površinom od 115 616 ha (Galet, 2000.). Prema dostupnim podacima, s obzirom na to da se vrijednosti prilično razlikuju ovisno o izvoru informacija, Dalmacija trenutno ima oko 6 500 ha pod vinogradima, što je, prema gore navedenim podacima, znatno manje od očekivanog. Jedan od razloga zašto je Francuska uspjela zadržati, a u nekim regijama i povećati vinogradarske površine, jest organizacija i stručnost. Osnovna podjela, tj. klasifikacija vinarija u Bordeauxu nastala je 1855. godine i do današnjih dana je doživjela manje promjene (Markham, 1998.). O situaciji na tom polju u Hrvatskoj bit će riječi niže u tekstu.

Tablica 1. Vinogradarske površine u Dalmaciji 1851. - 1894.

Red. br.	Godina	Površine	Napomena
1.	1851.	68 359 ha	
2.	1857.	68 485 ha	
3.	1874.	68 878 ha	
4.	1875.	100 000 ha	
5.	1876.	100 000 ha	
6.	1877.	81 853 ha	
7.	1888.	81 853 ha	
8.	1889.	81 853 ha	
9.	1890.	81 853 ha	na osnovi podataka o zemljišnom porezu
	1890.	72 256 ha	površine korištene za berbu
10.	1892.	80 000 ha	
11.	1893.	77 794 ha	
12.	1894.	77 794 ha	minus oko 50 ha zaraženih filokserom
	1894.	81 853 ha	
13.	????	90 118 ha	prije filoksera

Izvor: Kraljević, 1994.

Istaknuti poljoprivredni stručnjak Stanko Ožanić davno je pisao o stanju u poljoprivredi potkraj XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća. Ako se osvrnemo na neke od njegovih kritika, možemo definirati razloge značajnog smanjenja površina zasadenih vinovom lozom: loša politika prema poljoprivredi, neorganiziranost poljoprivrednika... (Ožanić, 1955.).

Možemo se podsjetiti i na davnu izjavu Ivana Luke Garanjin, jednog od fizičkih pisaca u Dalmaciji, koji je još početkom XVIII. stoljeća proricao da bi naglo smanjenje proizvodnje vina u Dalmaciji dovelo do osiromašenja i kraha. Pri opisima dalmatinskih krajolika iz tog razdoblja naglašavaju se kulture koje se uzgajaju (loza, maslina, badem, smokve, breskve, pokoji povrtnjak), količina suhozida te zaključuje kako nema mjesta gdje se više radi, a manje postiže. Potkraj XVII. stoljeća kao glavna zapreka razvoju poljoprivrede u primorskim krajevima navodi se rascjepkanost imanja (Garanjin, 1995.). Nakon Prvog svjetskog rata u šibenskom kraju u strukturi zemljišnog posjeda na jedno poljoprivredno domaćinstvo dolazilo je 1,5 ha vinograda, a u stvarnosti je veći dio domaćinstava raspolagao s manje od 1 ha (Tambača, 1998.).

Nakon Drugog svjetskog rata mijenjaju se društveno-politički i ekonomski odnosi. Provodi se kolektivizacija, stvaraju se seljačke radne zadruge i poljoprivredna dobra. Male i teško pristupačne parcele zemljišta se napuštaju. Tomu je pogodovala forsirana industrijalizacija koja je seljacima omogućavala stalni i bolje plaćeni posao, doseljavanje u grad, a sela su ostajala bez radne snage. Na poljoprivrednim dobrima i zadrugama organizira se suvremenija i tehnološki modernija poljoprivredna proizvodnja i prerada. Podižu se moderne vinogradarske plantaže i industrijske vinarije Šibenik, Drniš, Primošten, Oklaj, u kojima bi se prerađivalo grožđe i proizvodilo vino po suvremenoj tehnologiji. Posebno značenje za modernizaciju dalmatinskog vinarstva i bolji plasman naših vina na svjetskom tržištu imala je izgradnja centralne dorađivačke vinarije Dalmacijavina 1959. u Splitu i 1954. Vinoploda u Šibeniku. Vinarije su građene po uzoru na francuske ili talijanske, odakle se nabavljala oprema i vršila obuka kadrova za rad u takvim vinarijama. Vinarije su trebale biti zajednička konoba za sve proizvođače grožđa s ciljem što kvalitetnije proizvodnje vina. To je bilo vrlo značajno, posebno za seljake koji su nakon rasformiranja seljačkih radnih zadruga vinarijama mogli prodavati svoje grožđe. Neke su se seljačke radne zadruge transformirale u opće poljoprivredne zadruge, od kojih su neke, kao Zadruga u Primošteni, bile zametak na kojem je nastao turistički gigant Primošten.

O zanemarenosti gajenja vinove loze u Dalmaciji, u jednom vremenu, govorio je i Tito.¹

¹ "Dalmacija je, pored toga vrlo pogodan teren za razvoj našeg vinogradarstva. Moram da kažem da smo u Dalmaciji prilično zanemarili i zapustili gajenje vinove loze, tog bogatog izvora za povećanje nacionalnog dohotka. Na ovom divnom suncu rađa i dobro grožđe i vino, a ni Dalmatinci ga sada nemaju dosta. Smatram da će biti od velike koristi za čitavu zemlju ako se narod u Dalmaciji

Uvođenjem novog načina uzgoja uvode se nove sorte vinove loze do tada nepoznate u tom kraju, kao merlot, rkaciteli, cabernet sauvignon, i dr., koje uz naše kao što su babiće, debit, maraština, lasina, plavina i dr., upotpunjuju vinsku kartu Šibensko-kninske županije. Po uzoru na druge vinogradarske zemlje donesen je 10. srpnja 1957. Zakon o vinu kojim se propisala zaštita zemljopisnog podrijetla vina. Uzgoj i prerada posebno se reguliraju i kontroliraju. Na temelju tog zakona zaštićeni su dingač 1961., primoštenski babiće 1973., maraština 1964., debit 1978., merlot 1990. i dr.

U Dalmaciji se 1964. god. pod vinogradima nalazilo 37.000 ha, što je bilo 19 % obradivih površina i s njih se dobivalo oko 1.000.000 hl vina, što je bilo 40 % ukupne proizvodnje u Hrvatskoj. Svaki četvrti stanovnik Dalmacije živio je od vina. Zapaženi rezultati ostvareni su u izvozu vina. Tako je 1956. godine Dalmacija izvezla 160.600 hl vina, a 1958. god. 248.200 hl vina, što je u ukupnom izvozu vina Hrvatske iznosilo 70 % (Bašić, 2001.).

Tijekom Domovinskog rata došlo je do zastoja u vinogradarsko-vinarskoj proizvodnji. Dio županije, Drniš, Knin, bio je okupiran od tzv. Krajine i nedostupan, a vinarija u Šibeniku pretrpjela je velike štete od granatiranja. Nakon vojno-redarstvene akcije Oluja okupirana imovina vraćena je prijašnjim vlasnicima. U novoj samostalnoj Hrvatskoj stvaraju se novi temelji razvoja vinogradarstva i vinarstva. Temelj te proizvodnje čine obiteljska gospodarstva koja nastoje objediniti proizvodnju grožđa i punjenje vina u boce. Vinogradi su obnavljani dodjelom državnog zemljišta zainteresiranima za sadnju vinograda dodjelom povoljnijih kredita, sadnica. To je dalo određene rezultate. Često se čuju mišljenja da imamo izvrstan potencijal za vinogradarsku proizvodnju, što ne odgovara stvarnosti. Loza je čedo sunca, govorio je S. Ožanić. Tomu treba dodati i mora. Potvrda toj tezi je činjenica da babiće iz polja nije isti kao babiće s položaja Bucavac u vinogorju Primošten.

Svaka sorta vinove loze ima svoj TERROIR, s francuskog jezika teško prevediv termin, a temelji se na uvjerenju da za proizvodnju vina postoji savršeno mjesto gdje se tlo, klima i znanje udružuju kako bi dali najbolja vina. To je težak i mukotrpan put za utvrđivanje pravog mjesta s obzirom na tlo i klimu, a ako se još nađe u rukama pravog vinogradara, rezultat je zagarantiran.

Primjenom suvremene tehnologije u proizvodnji grožđa moguće je s manje čokota proizvesti više grožđa ako to Zakonom o vinu (N. N. br. 14/2014), koji objedinjuje odredbe prethodnih zakona o vinu koji ostaju na snazi i usklađuje ih

---

što više posveti gajenju vinove loze a država ima zadatak da za to stvori uslove i sredstva.” Bašić, 2001: 155.

“Mi ćemo morati da posvetimo više brige i vinogradarstvu u čitavoj Dalmaciji. Proizvođači vina nalaze se danas u vrlo nesigurnoj situaciji. Čas pada cijena, čas se vino ne prodaje i slično. Mi ćemo za to morati da nađemo potrebno rješenje da bi on znao što će se prodati i kakve će obaveze imati.” (prema Bašić, 2001.:155).

sa zakonodavstvom EU-a i Pravilnikom o zaštiti zemljopisnog podrijetla za svako zaštićeno vino, nije posebno utvrđeno.

Sada kada je Republika Hrvatska članica Europske unije (od 1. 7. 2013.) i kad smo više nego ikad izloženi konkurenciji, put da budemo uspješni na tržištu je smanjenje troškova proizvodnje i poboljšanje kvalitete vina. Upravo utvrđivanje pravog terroira služi toj svrsi. Primjena suvremene opreme u vinifikaciji omogućava željenu kvalitetu, iako bi cijena bila niža da su količine grožđa za preradu veće. Usitnjenost u proizvodnji, a poslije u plasmanu bolna je točka naših vinogradara i vinara. Izravna prodaja vina i ostalih proizvoda ako ih ima bio bi najjednostavniji i najisplativiji način prodaje.²

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2003. godine prosječne površine poljoprivrednih površina po kućanstvima iznosile su: Šibensko-kninska županija 0,82 ha, Splitsko-dalmatinska županija 0,62, Zadarska županija 1,32 ha i Dubrovačko-neretvanska županija 0,73 ha (www.dzs.hr). Iz svega navedenog vidljivo je da se na ovim područjima situacija s rascjepkanošću zemljišta pogoršala u proteklih 100 godina.

Godine 1961. poljoprivreda dobiva minorno značenje u gospodarstvu jer se njom bavi svega 5,4 % stanovništva. Taj podatak više je indikativan nego realan jer se dio "nepoljoprivrednog" stanovništva u slobodno vrijeme bavio poljoprivredom - kao dodatnim prihodom kućanstvu. Takva situacija nije bila održiva, a posljedica toga je smanjenje vinogradarskih površina sa 7 100 ha (1960. godine) na 1 500 ha (1990. godine) na području šibenskog kraja (Tambača, 1998). Zanimljivo je to što se smanjenje površine nije značajno odrazilo na količinu vina jer su prinosi po ha utrostručeni, što je vrlo diskutabilan podatak.

Od osamostaljenja Hrvatska nije uspjela značajnije promijeniti zatečenu situaciju. Danas možemo detaljnije definirati razloge stanja hrvatskog, dalmatinskog vinogradarstva. Zajednički problemi svih vinogradarskih regija su sljedeći:

1. Loše stanje u sudstvu koje sporo rješava imovinsko-pravne odnose. Taj problem posebno onemogućava nove investicije u vinogradarstvu. Zahvaljujući Republici Hrvatskoj, koja je dodijelila "šumsko zemljište" vinarima, površine pod vinogradima u Dalmaciji su se u proteklih 10-ak godina nešto povećale, međutim, to nije dovoljna kompenzacija za štetu nastalu uslijed stanja imovinsko-pravnih odnosa. Često je "politika" namjeravala riješiti taj problem (npr. uvođenjem određenih poreza na neiskorišteno, tj. neobrađeno zemljište), ali nikad nije ozbiljnije krenula u realizaciju tih ideja.

2. Tijekom Domovinskog rata površine pod vinogradima ponovno su se smanjile uslijed napuštanja ratom zahvaćenih krajeva i iseljavanja dijela stanov-

² Čuveni hrvatski vinar iseljenik Miljenko Grgić, dipl. ing. agr. iz Kalifornije, na slijepom kušanju sa svojim dvama vinima Cabernet Sauvignon i Chardonnay 1976. u Parizu pobijedio je Francuze i time srušio mit o francuskoj neprikosnovenosti u vinskoj proizvodnji. Rekao je nedavno hrvatskim vinarima UDRUŽITE SE jer za prodaju na tržištu sada nema granica (Taber, 2009.).

ništva. Napušteno je 300 ha vinograda samo na šibenskom području (Tambača, 1998). Nakon rata država nije na adekvatan način i pametnim mehanizmima omogućila podizanje novih nasada u dovoljnoj mjeri.

3. Tijekom čitavog razdoblja velik problem je nelojalna konkurencija vinarima, a to je crno i sivo tržište vina koje je donedavno bilo jako veliko. Ono je još uvijek prisutno, ali nemamo konkretnih informacija u kojoj mjeri.

4. Loš marketing hrvatske enogastronomije kroz turističke marketinške akcije i nedovoljna suradnja turističkih zajednica s lokalnim proizvođačima nisu pomogli prodaji vina kroz turizam. Ti problemi dijelom bi se mogli riješiti boljom organiziranošću vinara, a to je i preduvjet da se nešto ozbiljnije promijeni i na drugim poljima.

5. Loše zakonodavstvo vinarstva i ostalih zakona, tj. pravilnika koji indirektno utječu na poslovanje u vinarskoj struci.

Određena vinogradarska područja karakteriziraju i dodatni problemi. Takav je primorski kraj, koji ima problem specifično niskih prinosa grožđa, a koji ovisi o prirodnim uvjetima. Cijena grožđa na takvim područjima do tri je puta skuplja od uobičajene, no to je i jedini način da se vinogradara motivira da nastavi s obradom vinograda. Ostali ograničavajući faktori su: nedovoljna populacija koja živi na tom području, problem imovinsko-pravnih odnosa, turistička djelatnost kao značajno lakši način zarade (barem je tako bilo do sada), premalo znanja o tehnici podizanja i održavanja nasada na optimalan način, nedovoljno razumijevanje sredine prema vinskom turizmu i općenito prodaji vina, loša zakonska regulativa u trgovanju vinom (možda se to riješi ulaskom u EU).

Vinogradarstvo Šibensko-kninske županije

Godine 2003., u Šibensko-kninskoj županiji pod vinogradima je bilo 4253 ha s ukupno 24,099.063 čokota vinove loze i prema procjeni s proizvodnjom od 22.265 hl vina (Ured državne uprave, Odsjek za statistiku).

Razvoj hrvatskog vinarstva ovisi o vrlo mnogo faktora. Ako govorimo o prirodnim uvjetima, tj. vinogradarskim parametrima kao što su tlo, klima te sortiment, imamo izvrstan potencijal. Za šibenski kraj, predvodnice bijelih sorta vinove loze su debit i maraština, čije karakteristike imaju velik tržišni potencijal. Debit kao sorta daje vina koja su trenutno u trendu u svijetu, s važnom autohtonom crtom i idealna su za potrošnju, pogotovo tijekom turističke sezone. Od te sorte u prošlosti su se proizvodila jako dobra pjenušava vina (Skradin - PZ Bedrica), tako da možemo reći da njezin potencijal sigurno nije iskorišten. Debit s brda Trtar (blizu Danila Biranj) osobito je cijenio maršal Marmont, koji je upravo to vino tražio za sebe (Tambača, 1998).

Od sorte maraština mogu se proizvoditi i vrlo ozbiljna vina, što su neki vinari ovog kraja već prepoznali i dokazali. Na izložbi vina u Beču 1875. godine mara-

ština je istaknuta, a dva su uzorka dobila nagradu “Medaglia di merito” (Tambača, 1998). Od sorte maraština poznata su i mnoga nagrađivana desertna vina. Zanimljivo je da je naziv maraština u Vodicama sinonim za prošek. Od crnih sorta šibenskog kraja predvodnica je sorta babiće koja je svoj potencijal do sada najbolje pokazala u Primoštenu, međutim, jako dobre rezultate daje i u ostatku regije. Još jedna vrlo potentna sorta ovog kraja kojom se može povećati raznolikost je lasin, dok je osnovna sorta za proizvodnju cjenovno povoljnijih vina plavina, od koje se može proizvoditi i dobar opol.

Šibenski kraj ima vrlo dobre uvjete i za uzgoj internacionalnih sorta, od kojih je važno spomenuti sorte merlot i syrah, koje u Drnišu i Oklaju daju jako dobra vina već nekoliko desetljeća.

U Šibensko-kninskoj županiji registrirano je više od 40 obiteljskih gospodarstava koja uz ostale usluge nude kušanje i prodaju vina (Podaci za registar HGK. Sektor za turizam 2007.). Proizvodnja i prodaja vlastitih proizvoda na kućnom pragu izazov je posebno za mlade jer organizirani dolazak gostiju pretpostavlja znanje služenja internetom, što od starijih malo tko zna. To je posebno zanimljivo za zagorski dio Županije te povezivanje obale i Zagore.

Šibensko-kninska županija jedna je od rijetkih u Republici Hrvatskoj koja nema vinsku cestu koja bi znatno pomogla proširenju turističke ponude i povezivanju svih dijelova Županije. Trasa ceste Tisno – Primošten – Drniš – Petrovo polje – Oklaj – Miljevci – Skradin, prijedlog se može mijenjati, bila bi korisna za sve sudionike.

Vinogorje Primošten

Posebnu bi pozornost trebalo obratiti na Primošten i ostala slična područja. Pozitivna je strana vinogradarstva primoštenskog kraja jedinstveni “terroir”, tj. vinogradarski uvjeti koji rezultiraju posebnom i prepoznatljivom kvalitetom grožđa i vina. Tradicija brenda “Primoštenski Babić” još uvijek postoji, a traje od 1968. godine kada je ovo područje, nakon Dingača, dobilo državnu zaštitu na poticaj poduzeća “Dalmacijavino” pod nazivom ‘Čuveno vino Primošten’ (Tambača, 1998). Godine 1984. Vinoplod-Vinarija preuzima proizvodnju Čuvenog vina i mijenja ime u Primoštenski Babić.

Također, izgled vinograda na položaju Bucavac i honoriranje izgleda vinograda vinogorja Primošten kao “ode ljudskom radu” u zgradi Ujedinjenih naroda te nastojanja Udruge vinara, vinogradara i maslinara iz Primoštena da se stave pod zaštitu UNESCO-a, velika su pomoć za pozitivan razvoj ove poljoprivredne djelatnosti u Primoštenu. Primoštenski su vinogradi na popisu potencijalnih dobara svjetske kulturne baštine UNESCO-a od 2007. godine (<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5102>). U suradnji s Ministarstvom kulture i Šibensko-kninskom županijom, udruga trenutno radi na daljnjem postupku zaštite. U tom cilju Mi-

nistarstvo kulture RH proglasilo je vinogradarski položaj Bucavac kultiviranim agrarnim krajolikom koji ima svojstvo kulturnog dobra. Pomoć u nastojanjima da taj položaj dobije UNESCO-vu zaštitu dobivena je člankom u dvama nastavcima u francuskom časopisu za enologiju (Buffin i Gracin, 2011a.; 2011b.). U tom tekstu autor detaljno opisuje primoštenske vinograde, ističe vrlo poseban način sadnja i uzgoja vinove loze te objašnjava povijesni aspekt u kojem je nastao vinogradarski položaj Bucavac.

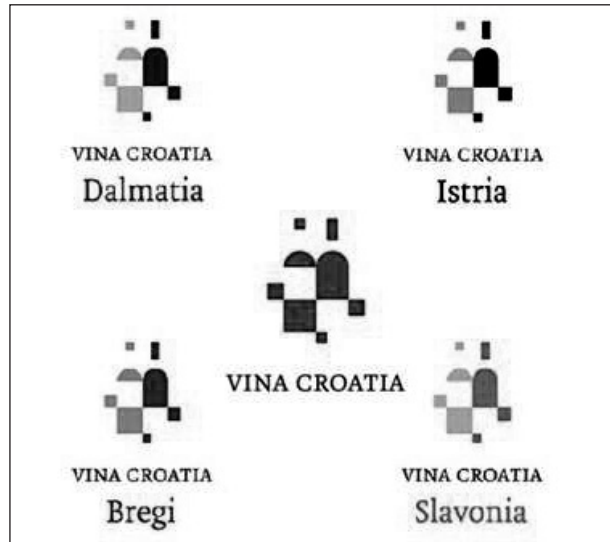
Iz svega navedenog može se zaključiti da prema prirodnim kriterijima imamo jako dobre uvjete za razvoj, ali postoji mnogo razloga zašto vinogradarstvo ovog kraja nije razvijenije. Prema evidenciji Agencije za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, vinogorje Primošten ima 113,23 ha. Ukupna površina vinograda u Primoštenu nije beznačajna, ali je problem što velika količina toga grožđa ostaje u kućanstvima za vlastitu upotrebu, pri čemu se ne koristi u razvoju brenda vinogorja Primošten i ne valorizira kroz tržište. Ta činjenica uvelike smanjuje mogućnosti razvoja vinogradarstva i vinarstva ovog vinogorja. Realnost je vinogradarstva u primoštenskom kraju da se površine zadrže na sadašnjoj razini ili da se malo povećaju. Budućnost vinogradarstva ovog kraja može se odvijati u različitim smjerovima s ciljem malog povećanja vinogradarskih površina. Uslijed intenzivnog trenda razvoja vinskog turizma u svijetu, sudionici (OPG, d. o. o., UO), tj. zainteresirane strane se uključuju i ponuda se razvija. Postoji i mogućnost kupovine i prerade grožđa s drugih područja (zbog manje cijene grožđa), a prodaje kroz navedene objekte, tj. kroz turizam. Takva je praksa djelomično već prisutna, što je neprihvatljivo jer onemogućuje razvoj primoštenskog vinogradarstva, a dugoročno može i uništiti ovu poljoprivrednu djelatnost. U svijetu postoji praksa zadržavanja specifičnih i teže obradivih područja gdje se, radi očuvanja baštine, odnosno krajolika, potiče i podržava vinogradarstvo uz pomoć lokalne uprave, ali takve organizirane aktivnosti u Primoštenu su daleka budućnost. U slučaju uspjeha projekta uvrštavanja primoštenskih vinograda na popis zaštićenog krajolika od strane UNESCO-a, dobili bismo veliku pomoć za razvoj vinogradarstva ovog kraja, ali i za šire područje Dalmacije, pa i cijele Hrvatske. Ekološka proizvodnja za ovaj kraj nije rješenje problema. Ekološka proizvodnja može se uvrstiti zbog proširenja ponude i kao jedan od razloga da proizvod uspije na tržištu.

Vino Croatia-Dalmacija-Primošten

Najbolji način za razvoj vinogradarstva na području Primoštena jest brendiranje vina s ovog područja u sklopu razvoja brenda Dalmacije i Hrvatske. Velik dio hrvatskih vinara svjestan je da je jedini način za ozbiljniji pomak u vinskoj struci moguć jedino kroz ozbiljan zajednički marketing kvalitetnih vina, pod zajedničkim brendom Hrvatska - Vina mozaika. Taj mozaik čine četiri veće regije,

i to Podunavlje i Slavonija, bregovita Hrvatska, Istra i Kvarner te Dalmacija. U tom smislu Udruženje vinara pri HGK-u već je napravilo vrlo kvalitetnu podlogu za promociju Hrvatske kao vinske zemlje kroz projekt Hrvatska - Vina mozaika. Vizualni identitet već je napravljen (Slika 1). Veliki problem je postojeće hrvatsko vinsko zakonodavstvo koje je u koliziji s kvalitetnom i jasnom podjelom vinogradarskih regija, čime se koči daljnji razvoj marketinga hrvatskog vinarstva.

Slika 1. Vizualni identitet Vina Croatia, natječajni rad (Studio Cuculić).

Cijeli proces zaustavljen je zbog sukoba dijela struke okupljene uglavnom pri Hrvatskom zavodu za vinogradarstvo i većine gospodarskih subjekata u vinarstvu okupljenih u regionalnim udrugama Vinistra, Graševina Croatica i Vina Dalmacije te u Udruženju vinarstva pri HGK-u. Razlog sukoba je nejasan i možda ga je najbolje okarakterizirati kao nerazumijevanje ili neznanje. Svako od tih područja imalo bi određenu autonomiju u svom razvoju, naglašavajući svoje komparativne prednosti, za što postoje svi potrebni preduvjeti (sorta, karakteristični "terroir"...). Unutar brenda Dalmacija razvijao bi se i primoštenski kraj sa svim svojim pozitivnim karakteristikama. Sličan scenarij trebao bi vrijediti i za ostala specifična i turistički razvijena područja kao što je porječje Krke, kao važno područje koje trenutno nema dovoljnu prepoznatljivost kao vinogradarsko područje, već se svaki vinar samostalno snalazi kako na hrvatskom tako i na svjetskom tržištu. Dobar primjer razvoja brenda u vinskoj struci možemo naći kod naših susjeda Talijana. Brend "Prosecco" se u kratkom razdoblju od proteklih 20-ak godina značajno afirmirao. Promet su udvostručili, i to ponajprije organiziranim i ciljanim marketingom na lokalnom i svjetskom tržištu. Uvjeti za ozbiljnije organi-

ziranje vinara vrlo su teški. Tradicionalno individualisti, vinari se vrlo teško aktiviraju u takvim organizacijama i potreban je vrlo ustrajan rad da se njihov odnos prema udruživanju promijeni. Primjer dodatnih problema su razne lokalne uprave koje paralelno zagovaraju drugačije načine organiziranja, a time dodatno otežavaju taj važni proces. Primjer državne podrške vinarima imamo još iz Dubrovačke Republike koja je svojim trgovcima naredila da u Dubrovniku smiju prodavati isključivo vina proizvedena iz dubrovačkih vinograda (Garanjin, 1995.). Takvu pomoć neki bi i sada htjeli primijeniti, ali to je pogrešan put. Nametnuti se treba na pozitivan način, kroz kvalitetu i dobar poslovni kontakt. Ova je mogućnost pogotovo važna za turistička mjesta, ali već spomenuto loše informiranje turista o našoj enogastronomiji dodatno otežava značajniju prodaju vina.

Umjesto zaključaka

Zajednički problemi su očiti, otežano poslovanje gospodarskih subjekata u vinarstvu i vinogradarstvu pogodilo je cijelu državu. Vinogradarstvo, koje je kompatibilno s turizmom kao glavnom gospodarskom granom, nije trebalo dijeliti sudbinu ostalih grana kao što su brodogradnja ili građevina, iako je jasno da nije moglo biti u potpunosti pošteđeno. Najveća je prednost Hrvatske, Dalmacije, tj. Šibensko-kninske županije specifičnost "terroira" koji se posebno ocrtava kroz autohtone sorte grožđa koje su temelj razvoja našeg vinogradarstva.

Ako se ne dogodi "globalna" organizacija hrvatskog vinarstva, mogući razvoj pretvorit će se u lagano propadanje vinogradarstva usprkos jako dobrim prirodnim uvjetima. Osnovni cilj poljoprivredne politike je omogućavanje kvalitetne egzistencije poljoprivrednika, u ovom slučaju vinogradara, što će rezultirati većim brojem obrađenih poljoprivrednih površina i davanjem doprinosa cjelokupnom hrvatskom gospodarstvu.

Literatura

1. Bašić, Želimir (2001.): *Dalmatinska vina kroz stoljeća*, Šibenik: Tiskara Kačić.
2. Buffin, Jaun-Claude; Gracin, Leo (2011.): "Bucavac" Sèul tèmoinage d' une création viticole autogestionnaire peut-il être inscrit sur la liste de l'héritage mondial de l'Unesco? Partie 1/2, *Revue des œnologues et des techniques vitivinicoles et œnologiques* 140: 55-59.
3. Buffin, Jaun-Claude; Gracin, Leo (2011.): "Bucavac" Sèul tèmoinage d' une création viticole autogestionnaire peut-il être inscrit sur la liste de l'héritage mondial de l'Unesco? Partie 2/2, *Revue des œnologues et des techniques vitivinicoles et œnologiques* 141: 55-58.
4. Garanjin, Ivan Luka (1995.): *Ekonomsko-politička razmišljanja o Dalmaciji*, priredila Danica Božić-Bužančić, Split: Književni krug.
5. Galet Pierre (2000.): *Précise de viticulture, JF Impression, 7e edition*, Saint-Jean-de-Védas
6. Kraljević, Rudolf (1994.): *Vinogradarski slom i demografski rasap Južne Hrvatske u osvít 20. stoljeća: (vinogradarstvo Dalmacije 1850. - 1904.: uspon, procvat, klonuće)* Split: Književni krug.
7. Markham, Dewey. (1998.): *1855 A history of the Bordeaux classification*, New York: John Willey and sons.
8. *Narodne novine* broj 14/2014.
9. Ožanić, Stanko (1955.): *Poljoprivreda Dalmacije u prošlosti*, Split: Izdanje društva agronoma NRH - podružnica Split.
10. Podaci za registar HGK Središnjice, Sektor za turizam (I. Mišćin, veljača) 2007.
11. *Statističke informacije* (2003.): Zagreb: Državni zavod za statistiku, URL: www.dzs.hr (15. 10. 2013.).
12. Taber, M. George (2009.): *Pariška presuda*, Zagreb: Školska knjiga.
13. Tambača, Andrija (1998.): *Vinogradarstvo i vinarstvo šibenskog kraja kroz stoljeća*, Šibenik : Matica hrvatska (Šibenik : Tiskara Kačić).
14. Ured državne uprave, Odsjek za statistiku: korištene površine 2003.
15. Primošten Vineyards (2007.): <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5102> Ministarstvo kulture RH (10. 03. 2013.)

Leo Gracin

UDC: 634.8 (497.5 Šibenik)

663.25

Review paper

WINE GROWING IN ŠIBENSKO-KNINSKA COUNTY WITH A SPECIAL EMPHASIS ON THE VINEYARD PRIMOŠTEN

Abstract: *Vineyard areas in Europe are heritage product of a certain area. Reality of Primošten vineyard is to keep it at a present level. There are several reasons for this: insufficient population, property relations, tourism, underdevelopment of knowledge and techniques for maintaining and growing plantations, insufficient understanding of the local community for wine tourism and generally for wine sales, poor legislation regrading wine trade (this might be solved by Croatia joining the EU). The future of the vineyards in this area can develop in different directions. Due to the intensive development trend in wine tourism in the world, participants are joining this trend and consequently, offer is developed. Possible development is also to buy and process grapes from other areas (due to the grapes price). In the world, there is a practice of keeping specific areas which are harder to cultivate where, due to the preservation of the heritage and landscape, wine growing is encouraged and supported from different state and local levels. Ecological production can be listed due to the expansion of the offer and as one of the reasons for product's success on the market. However, expenses of this production are even higher and the price of a final product is enlarged for the rise of expenses. Development of this area is possible through the wine "brand" development which has all necessary preconditions (variety, characteristically "terroir"). Similar scenario should be applicable to other specific and touristically developed areas in the Krka basin. The greatest advantage of wine growing areas of Šibensko-kninska County is a specific terroir which can especially be seen through indigenous varieties of grapes which represent the basis for the development of Croatian wine growing.*

Keywords: *wine growing, Šibensko-kninska County, winery Primošten, development of wine brand*